

Lázár Julia: Na és akkor mi van?

március 18, 2018

Janusz Korczak: Gettónapló c. könyvéről (Könyv & Kávé kiadó 2017)

„Na és akkor mi van, ha fáj a nyelvem, akkor mi van, ha kivégezték? Tudja, hogy meg kell halnia. Hogyan tovább? Mindenki csak egyszer hal meg, többször nem.” (Janusz Korczak: Gettónapló)

Amikor Stangl, a treblinkai táborparancsnok 1970-ben, a düsseldorfi börtönben az ítéletre várt, egy Kramer nevű német asszony kereste fel. Korczak meseregényét vitte el neki, és megkérdezte: hogyan tehette, amit tett, és mit érzett a gyerekek láttán. Stangl zavarba jött, és azt mondta, nem emlékszik. A róla **interjúkönyvet** író magyar származású brit újságíró, Gitta Sereny később kiderítette, hogy nem is emlékezhet, mert mire őt 1942 nyarának végén kinevezték a haláltábor parancsnokának, sem a 200 gyerek, sem Korczak nem élt már. Igaz, csak napokkal kerülhették el egymást. És az ítélet szerint Stangl majdnem egymillió másik ember haláláért felel. Az egykori táborparancsnok élete utolsó napjait azzal töltötte, hogy elolvasta és kijegyzetelte Korczak művét, és saját bevallása szerint lenyűgözte a könyv.

Számít-e mindez ma már? Hogy gyilkos és mentőangyal a betűk terében, utólag találkozott? Hogy Stanglnak – aki a hathetes interjú során végig azt emlegette, ő csak a dolgát végezte, a lehető legjobban működtette a rábízott rendszert, de ő maga nem ölt meg senkit – talán éppen ez kellett a ráismeréshez: az alapos közreműködésével megsemmisített embermassza emberekből állt? Napokkal azután, hogy megkapta Korczak könyvét, és befejezte az interjút, elismerte, hogy bűnös, mert még mindig él – aztán meghalt.

Számít-e? És a 200 árva meggyilkolása után számít-e, hogy orvosuk és tanítójuk, aki a példájával és papírra vésett szavaival a tömeggyilkos

Stanglra, erre az önmagát sikeresen áltató egykori osztrák rendőrre és talán ránk is hat, nem hagyta őket magukra, hanem velük ment a halálba?

Janusz Korczak, eredeti nevén Henryk Goldszmit, Varsóban született, 1878-ban. Orvos volt, de író és a gyermeki jogok egyik első képviselője is. Pedagógus apja nemhiába becézte bambának és tökfilkónak, amikor 1912-ben rábíztak egy árvaházra, ő már tudta, hogy nem követelményekre és szigorra fogja alapozni a gyerekek nevelését, hanem a személyiségük tiszteletére, az önnevelésre és a demokratikus elveken alapuló önkormányzatiságra. A gyermeknek alacsony a piaci értéke, mondja *A gyermek joga a tiszteletre* című írásában, majd hosszas elemzés után a következő – mai (oktatási) kormányzatokat megszegyenítő – következtetésre jut:

„Nem vagyunk csodatévők – nem akarunk sarlatánok lenni. Lemondunk a tökéletes gyermek csalóka ábrándképéről.

Követeljük: szüntessétek meg az éhezést, fázást, nyirkosságot, levegőtleniséget, zsúfoltságot, túlnépesedést!

Ti nemzitek a beteg és gyöngye gyerekeket, ti teremtitek meg a lázadás és fertőzés körülményeit: a ti könnyelműségeitek, esztelenségeitek és rendezetlenségeitek.

Figyelem: a mai élet terméke az erős, brutális ember – a homo rapax; ő diktálja a cselekvési módokat. A gyengék iránti engedékenysége hazugság, és hazugság az idősek iránti tisztelete, a nők emancipációjának elismerése és a gyerekek iránti jóindulata. Hontalanul bolyong itt a Hamupipőke-érzelem. Pedig éppen a gyermekek az érzelmek fejedelmei; költők és gondolkodók.

Tiszteletet, ha ugyan nem alázatot, a fehér, világos, szeplőtelen, szent gyermekornak!” (Szenyán Erzsébet fordítása).

Ugyanez a gondolat nem folytatódik, hanem megtestesül a Pászt Patrícia és Borzon Daniel fordításában 2017 őszén megjelent *Gettónapló*ban. A bevezetőben a könyvet gondozó Magyar Pedagógiai Társaság jelzi, ez egy valódi napló: töredékes, színes mozaik, emlékfoszlányok, tervek és zaklatott gondolatok gyűjteménye. Sok apró adalék a szerzőről, az emberről, aki egy tetűt is sajnált megölni, mert ahogy egy parasztember mondta, „a tetű nem ember, nem issza ki az összes vért”. A gyerekről, aki ötévesen közölte, hogy a világot át kell alakítani, „minden pénzt ki kell dobni”, hogy „ne legyen annyi rongyos, koszos gyerek az udvaron, akikkel nem szabad játszania”. A gondolkodóról, aki nagyon hamar ráébredt arra, hogy „vannak emberek, akik ugyanúgy [nem] gondolkodnak, mint ahogy mások azt állítják: »Nem dohányzom«.” Gyerekkorának meghatározó emléke, hogy amikor elpusztul a kanárija, és

a gesztenyefa alá temeti, a házmester fia azt mondja neki: „a kanári zsidó volt”. És ő is az. A házmester fia a mennyországba jut, ő meg legjobb esetben is örök sötétségben él majd, mondja neki a másik fiú. Neki, aki a sötét szobában is fél.

Nem szívesen alszik éjszaka. Mint egy marslakó, elcsodálkozik azon, miért tesznek az emberek vázába vágott virágot, képet a falra, állatbőrt a padlóra. Milyen kezdetleges az ember.

A gyermek- és ifjúkori emlékfoszlányok közé a jelen mozaikdarabkái ékelődnek. Korczak az árvaház elkülönítőjében él, spártai körülmények között, az ágy alatt egy üveg vodka, az éjjeliszekrényen rozskenyér, kancsó víz. A rá bízott gyerekekkel kapcsolatban viszont azt vallja: „Teljes odafigyelés, teljes szabadság, a szürkeségbe szőtt teljes mese.” Elhagyatott, nehéz sorsú gyerekekből pedig nincs hiány. „A város úgy dobálja nekem a gyerekeket, mint a kagylókat” – mondja.

Ő pedig gondjaiba veszi őket, és figyel rájuk. Az álmai rémálmok, a napi teendőkhöz belefárad. „Szerződést kötöttem az élettel: kölcsönösen nem zavarjuk egymást.” Túl sok háborút látott, bejárta a világot, dolgozott, tanult, írt, rádióműsort szerkesztett, de mintha itt találna magára, kívül önmagán.

Pihenésképpen átjár a gyerekkórházba. Igazságot tesz, a gyerekekkel lapot szerkeszt, pénzért könyörög, örül, ha az Árvaház kap 200 kiló krumplit.

„Egyszer az Árvaházat elhagyó fiú ezt mondta nekem: Ha ez a ház nem lett volna, sosem tudtam volna meg, hogy léteznek a világon becsületes emberek, akik nem lopnak. Nem tudtam volna meg, hogy lehet igazat mondani. Nem tudtam volna meg, hogy igazságos törvény is létezik a világon.”

Orvos és pedagógus egyszerre. Zseniális ötletei vannak, ha már a gettóba zárva az eszközei egyre fogynak, megtesz mindent, de csak a vállát vonhatja meg, ha egy-egy gyerek meghal.

„Megállapítottam a klozetdíjat: Kisdolog végzéséért öt legyet kell elkapni. Nagydolog – másodosztály (vödrös-hokedli kivágott nyílással) – tíz légy Első osztály – üllőke – tizenöt légy Egyikőjük megkérdi: Fizethetek később is a legyekkel, mert nagyon kell...? Mire a másik: Végezd csak a dolgod... majd én elkapom helyetted őket. Az elkülönítőben elkapott légy kettőnek számít. És az számít, ha egy lecsapott légy elröpül? ... Ha már elkaptad, akkor van meg. De túl kevés a légy. ... Tízegynéhány évvel ezelőtt Gocławekben így irtották ki az óvodások a poloskákat. A jószándékú közösség – hatalom.”

Mindig nem lehet igazságot tenni, de a gyerekek közül sokan újrakezdi az életet, lesz belőlük híres zenész, aki Amerikába megy férjhez, és

adományokkal támogatja az árvaházat, és lesz, aki Korczak ceruzáit faragja ki gondosan, hogy éjszaka ír hasson.

Érdekes, ahogy a töredezett mondatok egyre kerekébbé formálódnak a vég közeledtével. A szavak metszenek, mint a kés.

„Részvételem a japán háborúban. Vereség – kudarc. Az európai háborúban – vereség – kudarc. A világháborúban... Nem tudom, hogyan és minek érzi magát a győztes hadsereg katonája.”

A gettót kiürítik, látja, amit lát, de senkinek nem kíván rosszat, mert nem tudja, hogy kell azt csinálni.

„Mély lesz a kutam, ha lesz elegendő időm rá” – idézi fel Thomas Mann Józsefének kezdőmondatát még a *Gettónapló* elején. 1942. májusa a *Gettónapló*ban említett első dátum. 1942. augusztusában Korczak a gyerekekkel együtt elpusztul Treblinka gázkamráiban.

„Mélységes mély a múltnak kútja. Ne mondjuk inkább feneketlennek?” – írja Thomas Mann. Számít, hogy Korczaknak milyen mélyre sikerült ásnia? Vagy elég a tudat, hogy a történet volt, van és lesz, mindig jönnek mások, akik újabb szerződést kötnek az élettel. Akiknek talán segít, hogy élt és halt a világon egy „öreg doktor”, pont ő, pont ilyen.

Janusz Korczak: *Gettónapló* (Könyv&Kávé, Budapest, 2017)

Az írás rövidített változata **itt** olvasható: „Na és akkor mi van?”
KÖNYVKRITIKA – LXII. évfolyam, 9. szám, 2018. március 2. Élet és Irodalom

{jcomments on}